

Halol sertifikatlash jarayoni: muammolar va ba'zi yechimlar

Mubinaxon Abdulxafiz qizi Zaynobiddinova
Aziz Kaxramanovich Sativaldiyev
AndMI

Annotatsiya: Zamonaviy davrda har bir davlat o'zining iqtisodiy ahvoli haqida qayg'uradi. Bozorni rivojlantirish va uni sifatli mahsulot bilan ta'minlash iqtisodiyotni, ijtimoiy va siyosiy sohalarini rivojlantirishning maqsadlaridan biridir. Tovarlarining sifatini tasdiqlash uchun turli xil jarayonlar qo'llaniladi, ulardan biri halol sertifikatlash jarayonidir. Ushbu jarayon nisbatan yaqinda keng tarqalganiga qaramay, sertifikatlash jarayonidan o'tgan jarayon va mahsulotning o'zi katta talabga ega. Halol sertifikatlash jarayoni muammoli masalalarni ham o'z ichiga oladi. Maqolada muammolarni aniqlash va ularni hal qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish uchun halol sertifikatlash jarayonining turlari, shuningdek halol sertifikatlash jarayonining turli jihatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: halol, halol sertifikatlash jarayoni, standart, sifat, mahsulot, mahsulot, JAKIM, Codex Alimentarius, iste'molchilar huquqlari

Halal certification process: problems and some solutions

Mubinakhan Abdulhafiz kizi Zainobiddinova
Aziz Kahramanovich Sativaldiyev
AndMEI

Abstract: In modern times, every country is concerned about its economic situation. Developing the market and providing it with quality products is one of the goals of developing the economy, social and political spheres. Various processes are used to confirm the quality of goods, one of which is the halal certification process. Despite the fact that this process has become widespread relatively recently, the process and the product itself, which has passed the certification process, are in great demand. Halal certification process also includes problematic issues. The article examines the types of halal certification process, as well as various aspects of the halal certification process, in order to identify problems and develop recommendations for solving them.

Keywords: halal, halal certification process, standard, quality, product, product, JAKIM, Codex Alimentarius, consumer rights

Zamonaviy dunyoda har bir davlat jahon bozorida o'z mavqeini mustahkamlashga intiladi. Tovar aylanmasining o'sishi uchun turli xil standartlar, sertifikatlash jarayonlari va markalash amalga oshirilmoqda, ammo bu amalga oshirishlar turli xil muammolarga duch kelmoqda. Halol sertifikatlash jarayoni bundan mustasno emas, keng qo'llanilishiga va ko'plab standartlarning mavjudligiga qaramay, ushbu protsedurada muammolar mavjud va ushbu muammolarni hal qilish yo'llarini topish kerak.

"Halol" sertifikatlash jarayoni (bundan buyon matnda jarayon deb yuritiladi) tovarlarni "halol" talablariga muvofiqligini tekshirish tartibi sifatida bugungi kunda eng mashhur jarayonlardan biri hisoblanadi. Ushbu protseduradan o'tgan mahsulotga talab katta, "Islom diniy hamjamiyati direktsiyasi rahbariyatida ko'rsatilganidek, halol sertifikatlangan mahsulotlar soni muomalada bo'lgan umumiy mahsulotning 60,76 foiziga yetdi" [3, p.57]. Yuqoridagi foiz sertifikatlangan halol mahsulotga yuqori talabni ko'rsatadi, ammo bunday yuqori talabning sababini batafsilroq tushunishga arziydi. Buning uchun ushbu jarayon amalga oshiriladigan turli xil standartlarni tahlil qilish kerak.

"Halol" sertifikatlash jarayoni masalasini ko'rib chiqishdan oldin, "halol" atamasining ma'nosini aniqlaymiz. Buning uchun biz Codex Alimentarius komissiyasi tomonidan tayyorlangan standartga murojaat qilamiz, ushbu standartga muvofiq ""halol" Islom qonuni tomonidan ruxsat etilgan mahsulotni anglatadi"[2]. Standart Islom qonunlariga muvofiqlik shaklida ahamiyat berishiga qaramay, bugungi kunda halol sertifikatlangan mahsulotlarga ustunlik din bilan emas, balki to'g'ridan-to'g'ri mahsulot sifatini tasdiqlash bilan bog'liq.

Iste'molchi nima uchun halol sertifikatlash jarayonidan o'tgan va ushbu mahsulotni sifatli deb tasniflagan mahsulotga ustunlik berishini tushunish uchun standartlar mazmunini baholash kerak. Halol sertifikati turli talablarga ega bo'lgan standartlarga muvofiq amalga oshiriladi.

Malayziyaning MS 1500: 2009 standartida 3.5.1.6-banda "genetik modifikatsiyalangan organizmlarning (GMO) mahsulotlari va/yoki qo'shimcha mahsulotlarini o'z ichiga olgan oziq-ovqat va ichimliklar yoki shariat qonunlariga aloqador bo'lmagan hayvonlarning genetik materialidan foydalangan holda olingan ingredientlar"halol" emas[4]. Shuning uchun halol standartlari genetik jihatdan o'zgartirilgan mahsulotlar (GMO) va ingredientlar mavjudligini istisno qiladi. GMO yo'qligidan tashqari, eng keng tarqalgan halol sertifikatlash standartlari qoidalari, ya'ni Codex Alimentarius komissiyasi tomonidan tayyorlangan standart [2] va Malayziya standarti MS 1500:2009[4] halol sertifikatlashda alkogol yoki boshqa mast qiluvchi yoki mast qiluvchi moddalarni o'z ichiga olgan mahsulotlar ham chiqarib tashlanadi[2,4]. Binobarin, halol sertifikatlash jarayonida GMO, alkogol va boshqa turdagi mast qiluvchi moddalarni o'z ichiga olgan mahsulotlar chiqarib tashlanadi,

ya'ni xavfsizlik, uning diniga bog'liq bo'lmagan holda yuqoridagi moddalar yo'qligidan manfaatdor bo'lgan iste'molchi halol sertifikatidan o'tgan mahsulotga ustunlik beradi.

Shunday qilib, halol sertifikatidan o'tgan mahsulot sertifikatlangan mahsulotni yuqori sifatli va xavfsiz mahsulot sifatida tasniflashga imkon beradigan standartlardagi qat'iy talablar tufayli yuqori talabga ega degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Yuqorida aytib o'tilganidek, halol sertifikatlash jarayoni ma'lum standartlarga muvofiq amalga oshiriladi. Jahon Islom iqtisodiyotining holati to'g'risidagi hisobotga ko'ra, Malayziya ushbu sohada etakchi o'rinni egallaydi, undan keyin Birlashgan Arab Amirliklari boshqa mamlakatlar[5]. Yuqorida aytib o'tilgan davlatlarda ishlab chiqilgan standartlar eng taniqli va halol sertifikatlash jarayoni bilan shug'ullanadigan tashkilotlar ushbu standartlarning vakolatiga asoslanib ularni o'z faoliyatida qo'llaydilar.

Malayziyaning MS 1500: 2009 standartida ushbu standart ixtiyoriy va majburiy ravishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan qoidalar mavjud: "Malayziya standartlaridan foydalanish ixtiyoriydir, agar ular majburiy tartibga soluvchi organlar tomonidan qoidalar, mahalliy qonunosti hujjatlari yoki boshqa shunga o'xshash usullar bilan belgilanadigan holatlar bundan mustasno". [4].

Ma'lumki, halol sertifikatlash jarayoni ixtiyoriy va majburiy bo'linadi. Avvalo, biz "halol" majburiy sertifikatini tahlil qilamiz. Ushbu turdagi amaliyot Malayziyada ishlab chiqilgan bo'lib, u erda JAKIM (Malayziya Islom taraqqiyoti departamenti) maxsus davlat muassasasi mavjud [1], shuningdek Arab Amirliklarida halol sertifikatlash ham davlat nazorati ostida va Esma standartlashtirish va metrologiya agentligi halol sertifikatlash masalalari bilan shug'ullanadi[6]. Qiziqarli va shu bilan birga taniqli haqiqat shundaki, bu davlatlar davlat dini – Islomga ega. Binobarin, majburiy sertifikatlash jarayoni ushbu jarayon bo'yicha muvofiqlashtirishni amalga oshirish uchun maxsus organlar tomonidan tashkil etiladigan davlat tomonidan qat'iy nazorat qilinishi kerak degan xulosaga kelishimiz mumkin.

"Halol" ixtiyoriy sertifikatiga o'tishda shuni ta'kidlash kerakki, ushbu amaliyotga rioya qilgan davlatlar dunyoviydir. Yuqoridagi davlatlar qatoriga Rossiya Federatsiyasi kiradi, u erda 2008 yilda muftiylar Kengashi Butunrossiya sertifikatlashtirish ilmiy-tadqiqot instituti bilan birgalikda "halol" ixtiyoriy sertifikatlash tizimini ishlab chiqdi, [7, p.1929] va Qozog'iston Respublikasi, bu erda "halol" sertifikati ham ixtiyoriydir [8]. Shu bilan birga, ushbu davlatlarda halol sertifikatlash jarayoni majburiy sertifikatlash jarayoni bilan shug'ullanadigan mamlakatlarda ishlab chiqilgan standartlarga muvofiq amalga oshiriladi. Ushbu amaliyotga misol sifatida Malayziya standartlari asosida "halol" sertifikati bilan shug'ullanadigan "halal Industry Qozog'iston assotsiatsiyasi" bo'lishi mumkin [9].

Yuqoridagilardan kelib chiqib, "halol" majburiy sertifikatlash jarayoni bo'lgan mamlakatlarning amaliyoti "halol" sertifikati ixtiyoriy ravishda amalga oshiriladigan davlatlarda "halol" sertifikatlash jarayonini shakllantirish va rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Halol sertifikatlash jarayonining muammolaridan biri bu butun dunyo hamjamiyati tomonidan tan olinishi mumkin bo'lgan yagona standartlarning yo'qligi. M. ga ko'ra. Badri, jahon darajasida butun sanoat uchun yagona "halol" standartini joriy etish kerak [10]. Yuqoridagi standartlarning mavjudligi eksport muammosini ham hal qiladi, chunki ko'plab davlatlar ma'lum standartlar asosida olingan "halol" sertifikatiga ega bo'lish talabini belgilaydilar, masalan, Birlashgan Arab Amirliklarida ishlab chiqilgan standartlarga muvofiq olingan sertifikatlar tan olinadigan Birlashgan Arab Amirliklari amaliyoti. Birlashgan Arab Amirliklarining standartlashtirish va metrologiya agentligi-ESMA Islom uyushmalarini tan oladi: CICOT (Tailand), ICJ (Yaponiya), ICA (Xitoy) va boshqalar Tanzaniya, Keniya, Efiopiya, Filippin, Tayvandan[11] Malayziya ushbu ro'yxatda yo'qligini hisobga olsak emas, degan xulosaga kelish mumkin Malayziya "halol" sertifikatida etakchi hisoblanadi "[6], Malayziya standartlari bo'yicha" halol " sertifikatidan o'tgan mahsulot Birlashgan Arab Amirliklariga eksport qilinmaydi. Shunday qilib, yagona standartlarning yo'qligi halol sertifikatlash jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadigan muhim jihatdir va bunday standartlarning joriy etilishi eksport muammosini hal qiladi va tovar aylanmasining o'sishiga yordam beradi.

"Halol" sertifikati ilgari belgilanganidek, ma'lum standartlarga muvofiq amalga oshirilishi kerak, ammo bu jarayon malakali mutaxassislar tomonidan ham amalga oshirilishi kerak. A.Gazizovning so'zlariga ko'ra, ko'plab halol sertifikatlashtirish markazlari malakasiz xodimlar bo'lgan va qoidalarni buzgan holda sertifikatlashni amalga oshiradigan bir yoki ikki kishiga ega [12]. Halol sertifikatlash xizmatlarini ko'rsatuvchi tashkilot xodimlarining malakasi butun jarayonning muhim omilidir. A.Gazizovning malakali mutaxassislar yetishmasligi haqidagi fikrini o'rtoqlashar ekanmiz, biz tekshirish sifatini va shuning uchun tekshirilayotgan mahsulot sifatini shubha ostiga qo'yadigan xatolarga yo'l qo'yish imkoniyatini istisno qilmaymiz. Rossiya Muftiylar Kengashi huzuridagi "halol" xalqaro standartlashtirish va sertifikatlashtirish markazi halol mutaxassislar tayyorlaydi va maxsus o'quv kurslarini, shuningdek korxonalar rahbarlari, texnologlar va boshqa mutaxassislar uchun malaka oshirish kurslarini o'tkazadi [13].

Aynan shu kurslar malakasiz mutaxassislarning mavjudligi muammosini hal qiladi, halol sertifikatlash xizmatlarini ko'rsatuvchi tashkilotlar ushbu kurslarni o'z xodimlarining malakasini oshirish uchun joriy etishlari va shu bilan ular ko'rsatadigan xizmatlar sifatini oshirishlari mumkin.

Yu.V.Petrov, Yu.I.Shchupakov, R.E.Kravchenkoning so'zlariga ko'ra, "halol" sertifikatining yana bir muammoli jihati bu markirovka, mualliflar o'z ishlarida: "ko'pincha "halol" yorlig'i marketing harakati sifatida qo'llaniladi, bu soxtalashtirishdir"[14,p.90].

Yuqoridagilar shaxsiy manfaat uchun sertifikatlashtirish jarayoni bilan shug'ullanadigan va halol sertifikatlash jarayonini marketing harakatiga aylantiradigan vijdotsiz tashkilotlar mavjudligini ko'rsatadi. Shuni ta'kidlash kerakki, mualliflar ushbu muammoni Rossiya bozorida aniqladilar, bu erda halol sertifikat ixtiyoriy jarayon bo'lib, bunday jarayonni buzganlik uchun qonuniy javobgarlik yo'q. Shu bilan birga, mahsulotni markalash uning tarkibini aks ettirishini unutmang, ya'ni noto'g'ri ma'lumotlarning ko'rsatilishi iste'molchilarning mahsulot sifati to'g'risida ishonchli ma'lumot olish huquqini buzadi va uni aldash deb hisoblash mumkin. Ushbu muammoni o'rganish doirasida men ba'zi mamlakatlarning tajribasiga e'tibor qaratmoqchiman. Rossiya Federatsiyasida "iste'molchilarni aldash uchun 40 ming rublgacha ma'muriy jazo shaklida javobgarlik ko'zda tutilgan" degan norma mavjud. Shuni ta'kidlash kerakki, jarima miqdori ahamiyatsiz. Biroq, Rossiya Federatsiyasida majburiy markirovkani buzganlik uchun yanada jiddiy javobgarlik normasi ko'zda tutilgan, shuning uchun yuridik shaxs tomonidan majburiy markalashning belgilangan tartibini buzish 50 ming rubldan 100 ming rublgacha ma'muriy jarima solishga sabab bo'ladi [16].

Shuning uchun, majburiy jarayon va ixtiyoriy jarayon buzilgan taqdirda ham iste'molchilarning huquqlari buzilishiga qaramay, jazoning og'irligi boshqacha bo'ladi. Taqqoslash uchun, boshqa mamlakatlarning qonunlari ushbu turdagi qoidabuzarlik uchun qanday javobgarlikni nazarda tutishini ko'rib chiqing. Malayziyada halol logotipidan noqonuniy foydalanganlik uchun qonun jinoiy javobgarlikka tortishni nazarda tutadi 5000 ringgit yoki 3 yillik qamoq jazosi bilan ifodalangan, ba'zi hollarda ikkalasi ham[17].

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, "halol" sertifikatlash jarayoni, tovarlarning "halol" talablariga muvofiqligi tartibi sifatida, ushbu mahsulotni yuqori sifati tufayli tanlagan iste'molchilarning yuqori talabi tufayli eng ko'p talab qilinadigan jarayonlardan biri degan xulosaga kelishimiz mumkin. Biroq, talabga qaramay, maqolada aks ettirilgan muammolar aniqlandi.

Eksport muammolari, malakasiz xodimlarning mavjudligi, halol sertifikatlash jarayoni natijasidan marketing maqsadlarida foydalanish, shuningdek halol sertifikatlash xizmatlarini ko'rsatadigan vijdotsiz tashkilotlarning mavjudligi muammosi maqolada keltirilgan tavsiyalar orqali hal qilinishi mumkin.

Foydalangan adabiyotlar

1. Jabatan Kemajuan Islam Malaysia [Электронный ресурс]. URL:<http://www.islam.gov.my/> (дата обращения: 03.11.2019);
2. САС/GL 24-19971 «Общие методические указания в отношении использования арабского термина «halal» («разрешено»)[Электронный ресурс]. URL:http://www.fao.org/faowhocodexalimentarius/shproxy/ru/?lnk=1&url=https%253A%252F%252Fworkspace.fao.org%252Fsites%252Fcodex%252FStandards%252FCXG%2B24-1997%252FCXG_024r.pdf (дата обращения:03.11.2019);
3. Adiarni N., Fortunella A. The Analysis of Halal Assurance System Implementation (HAS 23000) in Fried chicken Flour Product: A Case study on XXX Brand // Atlantis Press: 2018. № 149. С. –57.
4. Стандарт MS 1500:2009 [Электронный ресурс]. URL:<https://law.resource.org/pub/my/ibr/ms.1500.2009.pdf>(дата обращения: 3.11.2019)
5. State of the Global Islamic Economy Report. [Электронный ресурс]. URL:<https://ceif.iba.edu.pk/pdf/state-of-global-islamic-economy-report-2019-20.pdf>(дата обращения: 18.12.19)
6. Порядок доступа мясной халал продукции на рынок АОЭ. [Электронный ресурс]. URL:<http://fcc.kz/attachments/article/4365/%D0%9F%D0%9E%D0%A0%D0%AF%D0%94%D0%9E%D0%9A%20%D0%94%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%A3%D0%9F%D0%90%20%D0%9D%D0%90%20%D0%A0%D0%AB%D0%9D%D0%9E%D0%9A%20%D0%9E%D0%90%D0%AD.pdf>(дата обращения: 18.12.2019)
7. Шавхалов Ш.А. Анализ состояния инфорсmenta на рынке мусульманских услуг в России // Экономический анализ: теория и практика.- 2017. - Т.16,№10.-С.1928-1939.[Электронныйресурс].URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-sostoyaniya-inforsmenta-na-rynke-musulmanskikh-uslug-v-rossii/viewer> (дата обращения 23.12.2019)
8. Информация о том, что маркировка «Халал» с 1 марта вне закона, является ложной. [Электронный ресурс]. URL: <https://kstnews.kz/news/market/item-20743> (дата обращения:23.12.2019)
9. «Ассоциация Халал Индустрия Казахстана». [Электронный ресурс]. URL:<http://halal-kz.kz/> (дата обращения: 26.12.2019)
10. Халяль-индустрия в ОАЭ. [Электронный ресурс].URL:<https://www.uaeconsulting.com/infocentr/halyal-industriya-v-oae>(дата обращения:18.12.2019)
11. Порядок доступа мясной халал-продукции на рынок ОАЭ. [Электронный ресурс]. URL:<http://fcc.kz/attachments/article/>
12. Представители Международного Центра стандартизации и сертификации «Халяль» при СМР приняли участие во Всемирном Саммите

«халяль». [Электронный ресурс].URL: <https://www.muslim.ru/articles/285/22841/>(дата обращения:24.12.19)

13. Айдар Газизов: Россия – Организация Исламского Сотрудничества: новые перспективы сотрудничества в сфере «Халяль» индустрии. [Электронный ресурс].URL:<http://dumrf.ru/common/interview/2945> (дата обращения: 26.12.2019)

14. Петрова Ю.В., Щупакова Ю.И., Кравченко Р.Е. Качество и безопасность мясной продукции с маркировкой халяль на российском рынке // Academy. 2019. С. 90-93. [Электронный ресурс].URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/kachestvo-i-bezopasnost-myasnoy-produktsii-s-markirovkoj-halyal-na-rossiyskom-rynke> (дата обращения: 20.12.2019)

15. Кодекс Российской Федерации «об административных нарушениях» от 30.12.2001 №195-ФЗ (ред. от 02.12.2019) . Статья 14.7 [Электронный ресурс]URL:http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/03bbad17f1d1bd0ca8c72c6c6fac5b3c667bd6c5/ (дата обращения:25.10.2019)

16. Калимуллина М. Как развивался стандарт халяль в Малайзии //MuslimEco. 2017. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.muslimeco.ru/page3232780.html> (дата обращения: 8.11.2019)

Мошенничество по уголовному кодексу Объединенных Арабских Эмиратов. [Электронный ресурс]. URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/moshennichestvo-po-ugolovnomu-kodeksu-obedinennyh-arabskih-emirатов>(дата обращения:1 8.11.2019)

17. Ismatullayev P.R, Qodirova Sh.A «Metrologiya asoslaridan o'quv qo'llanma» Toshkent TDTU 2011

18. www.ido.edu.ru/open/technology

19. Umurzakov E., Sativaldiev Z., Sattarov M. MODIFICATION OF DYING PROCESSES OF BLENDED FABRIC //Science and Innovation. – 2022. – Т. 1. – №. 7. – С. 245-256.

20. Umurzakov E., Sativaldiev Z., Sattarov M. МОДИФИКАЦИЯ ПРОЦЕССОВ КРАШЕНИЯ СМЕСЕВОЙ ТКАНИ //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. А7. – С. 245-256.

21. Kaxramanovich S. A. et al. ANALYSIS OF THE RESULTS OF CONTROL OF WEIGHT MEASURES OF VEHICLES ON THE ROADS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. – 2022.

22. Сулайманов Ш. А., Сативалдиев А. К., Сулайманова М. П. ИШЛАБ ЧИҚАРИШДА НАМЛИКНИ ЎЛЧАШ УСУЛЛАРИ //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 10. – С. 720-726.

23. Abdumanabovich, Sulaymonov Sharifjon, Sativaldiyev Aziz Kaxramanovich, and Sulaymonov Sharifjon. "Theoretical Fundamentals of Cocoon Ball Moistening and its Modification with Surface Active Substances." *Design Engineering* (2021): 10636-10647.

24. Abdujabborov O. Bug'doy donini shaffoflikka tekshirish //Scienceweb academic papers collection. – 2021.

25. Abdujabborov O. СИФАТ МЕНЕЖМЕНТИ ТИЗИМЛАРИНИ ЮҚОРИ РАЎБАРИЯТ ТОМОНИДАН ТАҲЛИЛЛАШ //Scienceweb academic papers collection. – 2021.

26. O'g'li E. Y. R., O'g'li H. S. S., O'g'li A. O. O. LIBRA AND THE HISTORY OF ITS DEVELOPMENT //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 1. – С. 320-323.

27. O'G'LI F. M. A. Improving the sequence of the technological process of production of Vellur products //Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities. – 2022.

28. Хамдамов Б. Р., Фаттаев М. А. У. ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА 5W ПРИ ВНЕДРЕНИИ СИСТЕМ МЕНЕДЖМЕНТА БЕЗОПАСНОСТИ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ //Universum: технические науки. – 2021. – №. 6-1 (87). – С. 72-74.

29. Хакимов Д. В., Хусанова М. Ш., Фаттаев М. СТАНДАРТИЗАЦИЯ В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ. ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ СЕРТИФИКАЦИЯ //Современное экологическое состояние природной среды и научно-практические аспекты рационального природопользования. – 2018. – С. 159-165.